

amelynek az olvasáseredmények csökkenése csak tünete, hiszen – szól az értelmezés – a tartós (ifjúsági) munkanélküliséggel és egy atomkatasztrófa fenyegetésével (hidegháború) a háttérben mi módon lenne releváns a diákok számára, hogy éppenséggel az olvasásban akarjanak kitűnni.

Kiválóság vs. közepszerűség: restaurációs politika

Az újabb fejezet nyitányát egy országos bizottság [National Commission on Excellence in Education] által közzétett, komor hangütésű kötet jelentette: *Veszélyben a nemzet* [A Nation at Risk, 1983]. E kötet felerősítve visszhangozta a korábban megismert tételt a hanyatló teszteredményekről egyszersmind vádolva a szövetségi tanügyi kormányzatot, amelyik – úgymond – túl sokat költött, hiába; az egyenlőségelvű oktatás – „a közepszerűség melegágyai” – erőltetése, a minőség, a „kiválóság” helyénvaló favorizálásával szemben.

Ám a tét immár nem kevesebb volt, mint az USA elsősege a világban, s ez egyúttal azt is jelezte, hogy az eddigi egydimenziós reformok („career education”; „back-to-basics”) után keményebb lépésre szánja el magát az oktatáspolitikai. Az adekvát médiastratégia a sokkolás volt: „Mentsétek meg iskoláinkat!” jelent meg a *Newsweek* címlapján egy alig rejtetten rasszista sugallatú kép felirataként. A kitörés irányát a Hunt-jelentés (*Action for Excellence: A Comprehensive Plan to Improve Our Nation's Schools*, 1983) fogalmazta meg, újraértelmezve s egyúttal kitérítve az alapok [basics] fogalmát, beemelve annak keretébe a matematikát, természettudományt, számítógépes használói ismereteket és az idegen nyelvet. (A kampány szóhasználatában ezek a „new basics”.) Mindez felértékelte és előtérbe állította az amerikai neveléstudomány nagy öregje, *Mortimer Adler* által képviselt és kimunkált, a klasszikus humaniorák erkölcs- és jellemnevelő szövegeire orientált pedagógiát (*Paideia Proposal*). Más szavakkal: bizonyos értelemben a pedagógiában a „right words” kurzus jelent meg újra. E pedagógia jelentős befolyást gyakorolt az ezidőtájt született alaptantervekre [core curricula], amelyek az iskolázás általánosan képző jellegét állították középpontba szemben annak szakmai-képzési dimenziójával.

Végül is – engedtessek meg e neologizmussal élnem – miről „szólnak” a tárgyalt időszak elemzett tanügyi kampányai/politikái?

Ira Shor úgy látja: a 60-as éveket követően a kormányzat olyan kognitív programokat/tanterveket munkáltatott ki, amelyeknek segítségével arra nyílt módja, hogy érvényesüljenek a tanterv affektív hatásai. Azaz érvényesüljön a társadalom kialakult osztályszerkezetét és elosztásrendjét leképező leghatékonyabb eszköze az intézményes keretben folyó manipulációnak: a „rejtett tanterv”.

Könyve zárófejezetében a szerző tételesen felsorolja azokat az elveket/törekvéseket, amelyek – nézete szerint – a bemutatott konzervatív tanügyi kampányok alapjául szol-

gáltak. Ezek: a tekintély restaurálása és a tömegmozgalmak gyengítése, kioltása; az üzleti világ és a hadsereg nagy nevéinek sulykolása; az emberek hozzászoktatása ambícióik és aktivitásuk csökkentéséhez; a társadalmi egyenlőtlenség igazolása pedagógia eszközökkel (a normatív nyelvhasználat favorizálása révén); az adminisztratív hatalom koncentrálsának szándéka az érdemvel preferáló tantervek és a tesztelés ismételt igénylése által; a kritikus gondolkodás képességének háttérbe szorítása alapkészségeket fejlesztő valamint szakképzési profilú tananyagok révén; a kompenzáló programok finanszírozásának csökkentése a kiválóság fejlesztésének nevében.

Hálás feladat e könyv ismertetése akkor, ha a recenzius maradéktalanul egyetért a szerző alapállásával: ez esetben ugyanis primér olvasóként merítközhet bele egy ironikus hangvételű, propagandisztikus jellegű mű élvezetébe. Ha azonban tartja magát a recenzius számára tanácsos távolságtartáshoz, akkor nagyon ügyelnie kell arra, hogy az olvasó számára világos legyen: mikor, ki beszél.

Ira Shor számára – értelmiségihez méltó módon – a nagy eszmék közül kiváltképp a társadalmi igazságosság és főként az egyenlőség látszik közel állónak. Ez rendjén van mindaddig, amíg a jóra törő erőfeszítéseknek az effajta eszmék irányt mutatnak, tájékozódási pontokat jelentenek. Mi, „Vadkelet” lakói azonban kiábrándító történelmi tapasztalatokkal rendelkezünk e téren, s tudjuk, mit jelent az, ha egy politikai akarat arra szerveződik, hogy – ha török, ha szakad – „megvalósítja” e gyönyörű társadalmi ábrándokat. (Török is, szakad is.) Éppen emiatt ajánlom szkeptikussal, jóindulattal e könyvet.

Szabó László Tamás

*

Üzenet a palackból

Ira Shor könyve a *Kritikai Társadalomelmélet* című könyvsorozatban jelent meg. A szerző az amerikai oktatáspolitikai azon időszakának eseményeit elemzi, melyek egyfajta konzervatív illetve újliberális fordulatként váltották fel az 1968 nyomán kibontakozó újbaloldali, alternatív oktatásügyi gondolkodás és cselekvés időszakát. Különös figyelmet fordít a szerző az oktatás tartalma, a tantervek és elvárások politika által előidézett változásaira.

A szerző hangsúlyozottan elkötelezett, elemző, látásmódját az a neomarxista értékvilág határozza meg, amely az alternatív pedagógiák valamint az egykori kubai és kínai oktatáspolitikai kísérletek területén mozog legotthonosabban. Ez a szocializmust megtapasztalt olvasók számára tagadhatatlanul elidegenítő hatású kiindulópont azonban nem jelenti azt, hogy a munka értéktelen vagy figyelemre méltatlan lenne a közép-európai ismertető számára. A könyv minden egyoldalúsága ellenére gazdagon informál

az amerikai oktatásügy számos olyan problémájáról és a hozzájuk fűződő társadalmi konfliktusokról, melyek észlelése és feldolgozása még nem történt meg a hazai oktatásügyben. Erős társadalomkritikájának legszemleesebb pontjain felsejlik az amerikai társadalom számos olyan belső feszültsége, melyről a távoli elemző csak közvetetten tájékozódhat.

A mű első előszavát az amerikai neomarxista radikális oktatásmélet egyik legismertebb képviselője, *Michael Apple* írta. Apple értelmezésében a nyolcvanas években az oktatásba benyomuló menedzserkultúra és minőségigény az ipari termelés logikájának veti alá a tanárokat, megfosztva őket az autonómia és szakmaiság értékeitől. Az évtizedben az értelmezésben a tanárok szabadságharca, melyet a színesbőrűek és a nők egyenjogúságért folytatott küzdelme egészített ki. A második előszó rövidsége miatt csupán szakmai felsorakozásként hat, szerzője a radikális pedagógiai gondolatait által világszerte híres brazil *Paulo Freire*.

A könyv három részre tagolódik: az általános társadalmi-politikai környezetbe ágyazott problémafelvetést a „konzervatív restauráció” főbb oktatáspolitikai állomásainak elemzése követi, majd a szerző egyfajta oktatási-pedagógiai alternatíva elemeit tárja az olvasó elé. A három rész minősége rendkívül egyenetlen.

A problémafelvetés szövege napisajtóból vett bombasztikus idézetekből, kérelhetetlen biztonsággal megfogalmazott ítéletekből és átvezető szövegekből áll. Az ítéletek szemléltetésére néhány idézet: „A core curriculum eszméje kizárja a tiltakozás kultúrájának ideológiai sokszínűségét.” „A szakoktatás pedagógiája az oktatás leg-értelmelelenebb és -politikamentesebb formája.”

A valódi elemzést nyújtó három részfejezet a következő oktatáspolitikai reformkampányokat veszi górcső alá: az 1971–1975-ös szakképzési kampány, mely a középiskola [high school] és a közösségi főiskola [community college] képzési programjába próbált bevinni a korábbinál több, szakképzésszerű elemet, az 1975–1982 közötti írástudatlanság-sokkot, és az ún. „Vissza az alapokhoz!”-kampányt, majd az 1982–1984 közötti iskolai kiválóság mozgalmat.

A három részfejezet elkötelezett és egyoldalú elemzőmódja mellett is bőven idéz igazgatási dokumentumokból, megjeleníti a konzervatív oktatáspolitikai főbb célkitűzéseit, és értékes adalékokkal szolgál a változásoknak leginkább kiszolgáltatott oktatáspolitikai csoportok (pl. egyes tanár-csoportok) valamint iskolafelhasználók helyzetéről. Az elemzések berekintést adnak a szövetségi oktatáspolitikai ideológia- és véleményformáló csoportjainak küzdelmeibe és változó érvrendszeribe. A kibontakozó kép talán legérdekesebb üzenete a „konzervatív restaurációt” szorgalmazó csoportok tagoltsága, ideológiai sokszínűsége és politikai koordinálatlansága. Szemben a reagani fordulatot és annak oktatáspolitikai vonzatait monolitikus politikai akarrattá egyszerűsítővel, Shor kiválóan képes bemutatni az

öt-tíz évenként sorjázó reformok kampányszerűségét, laza végrehajtástörténetét, és gyakran rögtönzéssel összedetett szakértői-tudományos hátterét. Az iskola mikroszociológiájának (egyébként radikális-osztályharcos indíttatású) tanulmányozása pedig olyan eszmefuttatásokra teremt számára alkalmat, ahol konzervatív vitapartnereinek jelentős részétől eltérően világosan megkülönbözteti a szövetségi szintű politikai elhatározások és az iskola napi életének világát.

A zárófejezet alternatív-utópikus jellege egyfajta összefoglalása mindazon szemléleti problémáknak, melyekből következően a könyv egészét szerény tudományos hozadékkal bíró alkotásnak minősítheti a recenzens. A szerző a jövő alternatív iskolájának felvázolásakor végképp megszabadul a rendszerszintű – vagy legalább ágazati szintű – gondolkodást felelősséggel (más szempontból béklyókkal) felruházó társadalmi adottságok figyelembe vételétől. Gondolkodása iskolai vagy még inkább tantermi látószögű, a felmerülő problémák jórésze pedig olyan fogalmi készlettel válaszol (pl. a „felszabadító gondolkodás” előhívása a tanulókból), melyek nehezen értelmezhetők az állami oktatáspolitikai vagy az önkormányzati demokrácia döntéshozói számára. Ahol elengedhetetlen az össztársadalmi nézőpont érvényesítése – ilyen pl. a tanári fizetések kérdése –, ott a szerző csak olyan szocialista közhelyeket ismétel, mint a tanárbérek radikális emelése a gazdagok fokozottabb megadóztatása által. Mivel a szerző nem vállal szolidaritást a jelenlegi amerikai társadalmi berendezkedéssel, javaslatainak makrogazdasági következményei sem érdekesek számára. Ira Shor megközelítésének eredménye egy olyan szellemi törekvés táplálása, amelyben a valóság jórészt arra szolgál, hogy önnön felsőbbrendűségét bizonyító „elemzéseknek” vesse alá. Paradox módon ez a megközelítés eredményezi azt, hogy a szegények, kisebbségek, nők, homoszexuálisok stb. barátjaként fellépő szerző agresszívan elitista, arisztokratikus módon szemléli a polgári hétköznapiak – tévedésekkel és tehetetlenséggel teli – oktatásügyi erőfeszítéseit.

E szellemi szekértábor életvezetéséről a recenzens személyes emléket őriz. Michael Apple budapesti látogatásakor az akkor még állami tulajdonban lévő Kassai Sörözőben hosszasan eszeltte, hogyan buzdította a diktatúra ellen önkéntes rúzhálálba menő dél-koreai egyetemistákat. Amikor azonban a bűnöző tekintetű pincér romlott rántottszeletet hozott, Apple őszintén felháborodva távozott.

Setényi János

(*Ira Shor: Culture Wars. School and Society in the Age of Conservative Restoration 1969–1984.*)

